

שי"ח שפתינו

ענייני שמירת הלשון בפרשיות התורה

לזכר ולעיני מרן שר התורה מופת הדור

רבי שמריהו יוסף חיים קניבסקי זצוק"ל

בן הגה"ק בעל ה'קהילות יעקב' זצוק"ל

מהדורה מיוחדת לשמחת נשואי ביתנו היקרה תחי'

עם חתנה בן העליה הר' אלחנן חיים קארו שליט"א

עש"ק חקת בלק - תמוז ה'תשפ"ה

טל': 054-8452645 דוא"ל: Ci9335108@gmail.com

זכות זכוי הרבים בשמירת הלשון תעמוד לחתן ולכלה היקרים והנעלים שיחיו, שיזכו שתשרה השכינה במעונם וימלא ה' לטובה כל משאלות לבם

פרשת חקת

אע"פ שדיבור דברים בטלים ואסורים מגרע מחיות הנשמה, חוקת התורה היא שהדיבור בדברי תורה יוסיף חיים!

"זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליהם וגו'" (יט, ב)

החיד"א בספרו 'נחל קדומים' (פרשת חקת, אות ב'), כתב ברמז פסוק זה וז"ל: "אשר צוה ה' לאמר וגו' ויקחו אליהם וגו'". אפשר לרמוז במה שכתב רבינו מהרח"ו ז"ל כי הדיבור הוא חלק מהנשמה וכל דיבור מפסיד דבר מה מהנשמה, כי ההבל מהנשמה והוא חיותו, ועל זה נצטוינו שלא לדבר דברים בטלים שמפסיד בהם חלק נשמתו וחיותו, עכ"ד. וכתבנו בעניותנו בדרושים דהוה סלקא דעתך דגם כשלומד בתורה, על ידי אותו ההבל מפסיד דבר מה מחיותו, ועל כן כתיב (משלי ד, כב) "כי חיים הם למוציאם בפה, דאדרבה זו סגולת התורה להוסיף חיים. והנה הפסוקים האלו דרשו כולם על התורה. ולדרכנו אתי שפיר "זאת חקת התורה" דלכאורה נראה רחוק דכיון דאמרת כי כל דיבור הוא הבל, והן מחסור מחייו איך בלימוד התורה מוסיף חיים, והוא פלא, לא סגי דאינו מפסיד דבר מה מהחיות, אלא שמוסיף. וזהו "חקת התורה", שהדיבור בעלמא גורע החיות ודיבור התורה מוסיף. "אשר צוה ה' לאמר" דשאני הכא דהקדוש ברוך הוא צוה ללמוד, וזהו "אשר צוה לאמר" כלומר לאמר בתורה, והוא היוצר הוא הבורא וכך רצה שבלמוד התורה יוסיפו חיים, עכ"ל¹.

האיש שעמל בתורה וגם שומר לשונו, זוכה להתעלות - ומתעלה עימו כל היקום!

"זאת התורה אדם כי ימות באהל" (יט, יד)

בספר 'נפש תדרשנו' (כרך ב' עמ' קפא) להגה"צ רבי שריה דיבלצקי זצוק"ל, הובא בזה"ל: בפרשת השבוע מציינו ראינו כמה וכמה הוראות לאיש היהודי לעבודת ה' יתברך שמו. ראשית, הפסוק "אדם כי ימות באהל" (יט, יד), ואמרו חז"ל בברכות (סג, ב): "אדם כי ימות באהל" אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, ורצונו לומר דאין הכוונה שימית עצמו ממש דהרי "לא המתים יהללו-יה" (תהילים קטו, יז), אלא הכוונה דצריך כל אדם לעשות יותר ויותר מכוחו בקביעות לימוד התורה הקדושה, וכלשון הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פי"ג הל' י"ב): ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה וכו'. ודבר שני, כל כל זה אינו שווה לי אלא אם כן יהיה הפה שבו לומד תורה הקדושה, שמור מכל חלקי דיבורים האסורים: כלשון הרע ורכילות ומחלוקת ושנאת חנם ודברים בטלים ודברי חול בשבת ויו"ט, אך אם לא יהיה שמור מכל הנ"ל אז כל התורה שלו כמובן שלא שווה כלום [וכדכתב הגר"א באיגרתו], וזה מרומז בפסוק "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא". ואם יהיה אדם עומל ושמור בשני אלה, דהיינו עמל התורה ושימור לשונו, - לאיש אשר אלה לו, אז הוא עולה ומתעלה עימו כל היקום! עכ"ל.

הרגיל לפתוח פיו בדברים בטלים, ודאי "טמא הוא" בדיבור לשון הרע וניבול פה

"וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא" (יט, טו)

א] בפסיקתא זוטרתא (לקח טוב, במדבר דף קכא ע"ב) דרשו: "אשר אין צמיד פתיל עליו" - זה הפקק. וראיה לדבר (במדבר כה, ג) "ויצמד ישראל לבעל פעורי". "אשר אין צמיד פתיל עליו" - זה מגופה של חבית, עכ"ל הפסיקתא. - ולפי זה יש לומר ברמז פסוק זה, דמדבר על שמירת הלשון, שכל אדם שפיו פתוח לדבר תמיד מה שרוצה, ואינו שם לפיו "צמיד פתיל" היינו מחסום [פקק], "טמא הוא", כי בודאי דיבר לשון הרע ושאר דיבורים אסורים. ואכן מציינו לכמה מרבתינו שרמזו כן בפסוק זה: הראשון שבהם (לע"ע) הוא בספר 'שפתי כהן' (להגה"ק רבי מרדכי הכהן מצפת²), וז"ל: "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו". אמר פתוח, כי לא בא לו הטומאה אלא מצד שלא שמר פיו מלאכול מאכלות אסורות, ולשונו מדבר דברי נבלות ותפלות. ולא שם מחסום לפיו, לזה באה לו הטומאה. וכן אמרו חז"ל (ילקוט רמז תשס"ב) "וכל כלי פתוח" - בכלי חרש הכתוב מדבר³. רמז על האדם שקורץ מאדמה שאינו מקבל טומאה מגבו אלא מתוכו, במאכלו ובדיבורו ובמחשבותיו, עכ"ל. ואחריו כתב כן במפורש יותר בספר 'עבודת ישראל' לה'ימגיד' מקוזניץ' (שמות, פרשת פרה), וז"ל: "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא" (במדבר יט, טו). רצה לומר מי שהוא מדבר כל מה שחושק ואין לו מחסום לפיו, ובודאי לא ימלט שאינו מדבר לשון הרע ורכילות וניבול פה. וזהו "וכל כלי פתוח", שפיו פתוח לדבר דברים בטלים. "אשר אין לו צמיד פתיל עליו", רצה לומר שאין לו מחסום לפיו. "טמא הוא", בודאי אדם כזה טמא הוא - שמדבר לשון הרע ורכילות וניבול פה, כן נ"ל, עכ"ל⁴.

ב] ובגליון 'מעדני הפרשה' (לרבי ישראל אהרן קלצקין שליט"א) כתב, שיתכן להוסיף בזה, שלכן האות פ' בנויה כמו תיבה סגורה עם שפה קטנה משוכה כלפי פנים כפתח קטן, שניתן לסוגרו בעת הצורך. כמו כן האות ט' שמרמז על ט'מא / ט'הור, אף היא כמו האות פ' בנויה כתיבה סגורה. אכן בסיבוב קטן יהפוך הפי' לט'. שעל ידי שמירת הפה וסגירתו בעת הצורך יהפוך טמא לטהור.

¹ וכן כתב בספרו 'כסא דוד' דרוש טז לשבת תשובה, עיי"ש.

² תלמיד מרנן 'הבית יוסף' והמבי"ט, ושאר חכמי העיר צפת.

³ בספר 'ברכת פריך' (למרון הסטיפלר זצ"ל) רמז: "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא". יש לרמז בפסוק הזה על פי מה שרמזנו בפסוק "שופטים ושופרים נתן לך בכל שעריך" (דברים טז יח), שהן ה'בית ישראל' מגור זצ"ל דכל שכן דאותם אנשים פשוטים שאינם בני תורה, דחייבים לשמור לפחות פיהם מדברים ודיבורים הרעים, וזה הרמז 'בכלי חרש הכתוב מדבר' אותם בני אדם המשולים לכלי חרש, עכ"ד.

⁴ וכן רמז כבר בקצרה בספר 'תולדות יעקב יוסף' בשם הר"ר יואל, ועיי"ש מה שהוסיף עוד לרמז בזה, שאפילו בדברי תורה יש 'עת לחשות ועת לדבר'. ובספר 'יגרא דכלה' (לבעל היבני יששכר), כתב בזה וז"ל: "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא". יש לרמז בפסוק הזה על פי מה שרמזנו בפסוק "שופטים ושופרים נתן לך בכל שעריך" (דברים טז יח), שהן המה השופרים אשר פתח הבורא יתברך בגוף האדם, עינים ואזניים וחוטם ופה וברית, למנות לכל שער שופט שישפוט בצדק אימתי יפתח זה השער ואימתי יסתום, עכ"ל בקיצור, עיי"ש.

הדיבור של משה רבינו ע"ה לא השפיע על הסלע כיון ששמע שאמר 'שמעו נא המורים' ולכן הוצרך להכותו

"וַיִּקְהַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקָּהָל אֶל פְּנֵי הַסֵּלַע וַיֹּאמְרוּ לָהֶם שְׁמַעוּ נָא הַמּוֹרִים וְגו'" (כ, ז)

בספר 'לנפש תדרשנו' (כרך ב' עמ' קפא) להגה"צ רבי שריה דיבלצקי זצוק"ל, הוסיף עוד (על דבריו הנ"ל - יט, יד), בזה"ל: מצינו וראינו גם בפרשת השבוע, דהרי כל הבריאה הייתה עבור התורה הקדושה, והתורה הקדושה ניתנה לישראל כדי שיקיימו אותה, ואם כן האדם המקיים התורה מעלה כל הבריאה, ובהיפוכו להיפך חס ושלום. - וזה מרומז במה שנחלקו המפרשים מה היה בדיוק חטאו של משה רבינו ע"ה, שנגזר עליו עבור זאת שלא יכנס לארץ, דאחד אומר עבור שאמר "שמעו נא המורים" ואחד אומר עבור שהיכה בסלע ולא דיבר עליו. **ויש לומר דהכל הוא אחד, דאם ישראל במעלה גדולה אם כן גם היקום מתעלה כאמור, והסלע יתן מימיו בדיבור וציווי בעלמא מבלי שום מעשה. אבל כאן שהסלע שמע איך שישראל נקראים בשם "המורים", א"כ גם הוא ירד ממדרגתו, וכבר הדיבור בעלמא לא השפיע עליו מאומה עד שהוצרך להכותו. ואם כן, כל אחד צריך לומר בשבילי נברא העולם, וכל אחד יכול להעלות כל היקום למדרגתו ושורשו, עכ"ל.**

הקב"ה רצה שמשה רבינו ע"ה ידבר לסלע - ללמד את ישראל מהו כוח הדיבור - הן לטוב והן לרע, ושלא ידברו לשון הרע

"וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יַעַן לֹא הִאֲמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תִבְיֹאוּ אֶת־הַקָּהָל הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ" (כ, יב)

א] כתב מרנא היחתיס סופר בספרו 'תורת משה', וז"ל: "יען לא האמנתם בי להקדישני וגו' לכן לא תביאו". ונראה לפרש מה שהקפיד הקדוש ברוך הוא על הכאה זו כל כך, דהנה מצינו (פרשת דרכים דרוש ח' ד"ה עוד נקדים, בשם מדרש) שאילו היה משה נכנס לארץ ישראל לא עבדו ישראל עבודה זרה ולא נחרב המקדש. והנה הא תינח מקדש ראשון⁵ שנחרב על ידי עבודה זרה ותועבות רעות (כביומא ט, א), אבל מקדש שני מצינו (שם) שלא נחרב אלא על שנאת חינם, שהיא באה על ידי הולכי רכיל ומדברי לשון הרע, ועל זה לא היה מועיל הכנסת משה. - **לכן היה כוונת הקדוש ברוך הוא יתברך קודם כניסתם לארץ להורות להם כוח הדיבור הרע וכוח הדיבור הטוב - כדי שיקחו מוסר ולא ילמדו לשונם לשקר ולומר לשון הרע, ועל ידי זה ישכנו לעד בארצם ולא יוחרב הבית לעולם, ועל ידי הכאת הסלע ולא דיבר אל הסלע, פסק כוח הלימוד של מוסר, אדרבא ילמדו ההיפוך. לכן גזר עליהם "לא תביאו", דלא תועיל הבאה זו שאפילו הכי יחרב הבית על ידי לשון הרע ושנאת חינם וכמו שנבאר.**

ב] דהנה לא מצינו בקרא שום טעם על מיתתה של מרים עכשיו, ומדכתיב (זכריה יא, ח) "ואכחיד שלשת הרועים בירח אחד", משמע שכולם מתו מדבר אחד, וגם לשון הקרא "בירח אחד" אין לו מובן, דלא בחודש אחד מתו. ונראה לפרש דמצינו (דברים רבה - ה, ז) דלשון הרע הורגת שלשה האומרו והנאמר עליו והמקבלו, והנה מרים דיברה לשון הרע לאהרן על משה, ועל ידי זה נתחייבו כולם מיתה, ובפרט שעל ידי מיתת מרים פסק הבאר וגרם החטא של מי מריבה למשה ולאהרן שלא ליכנס לארץ, נמצא שמתו כולם בירח אחד, דעל ידי מיתת מרים התחילה מיתת משה ואהרן.

ג] **וגם בשביל דבר אחד מתו כולם, דהנה הקדוש ברוך הוא רצה להראות לישראל כוח הדיבור של האדם שלא יאמר אדם בעל הלשון מה עשיתי הלא רק דיברתי, כמבואר ברמב"ם (הל' טומאת צרעת פ"ט ה"י) שזהו הסדר של בעל לשון הרע לומר שלא עשה כלום, ובאמת שקר דיבר בעל הלשון, שגדול כוח הדיבור הן לטוב והן לרע, לכן מתה מרים עכשיו על לשון הרע שדיברה על אחיה, וציוה גם למשה ולאהרן - שגם עליהם היה החטא של לשון הרע שדיברה מרים - שידברו אל הסלע, ויגרום הדיבור ההוא לפעול פעולה גדולה להשקות עדה גדולה עם מקניהם, ועל ידי זה ילמדו ישראל מוסר שכוח הדיבור גדול מאוד ויזהרו בלשונם מלדבר דבר דמשתמע מיניה לישנא בישא⁶, ועל ידי זה ישבו בטח ביד ושאנן לעולם בארצם ולא יחרב הבית.**

ד] והנה משה שהיכה לסלע, אז יאמרו ישראל מדחזינן⁷ שהוצרך תמיד בכל דיבור לעשות מעשה, שמע מינה אין בדיבור כלום, ולא יזהרו עצמם מן החטא של לשון הרע, ועל כן הבית המקדש יחרב מחמת חטא זה, ואין יתרון בכניסת משה ואהרן לארץ, וגם עליהם היה כוח הריגה של חטא לשון הרע שדיברה מרים, לכן נגזר עליהם שלא ליכנס לארץ. ומדוקדק בזה הלשון "יען לא האמנתי ב"י, ומבואר ברמב"ם ז"ל שהוא פועל יוצא כלומר שעל ידי דבריכם לסלע היה מקום להתחזק אמונה בישראל שהיו רואים כוח הדיבור⁸ והיו נזהרים מחטא לשון הרע, ועל ידי הכאה לא החזקתם אמונה בבני ישראל, אדרבא יהיה להם מקום להטעות ולומר שאין בדיבור כלום, "לכן לא תביאו" כיון דסוף סוף יוצרך הבית ליחרב, ובלאו הכי יש גם כן עליכם חטא לשון הרע ודוק, עכ"ל היחתיס סופר.

ה] שוב ראיתי עוד ביאור ישראל מאפטא, שכתב וז"ל: ואמר "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל". שהקדוש ברוך הוא רצה שמשה בעצמו יפעול להם זה על ידי דיבורו לבד היינו על ידי שידבר אל הסלע בדביקות עצום אל אמיתות מציאות עצמותו יתברך ויגלה להם המילוי של תיבת סלע הנשפע מחיות מקור העליון אשר יוכל הצדיק לשנות הטבע כרצונו על ידי דיבורו הקדוש ואז היה נתקדש שמו יתברך ביותר. שהיו רואים אז גודל מעלת וחשיבות פעולת דיבורו של הצדיק אשר הוא יקר מאוד בעיני ה' יתברך. - וממנו יראו וכן יעשו הכנסת ישראל והיו לוקחים מוסר גדול לעצמם, איך שכל איש ישראל יקדש את עצמו וכל דיבוריו להיות כל ה' מוצאות הפה טהורים וקדושים ולהיות דבוק במקור האמת. וכל אחד יוכל לבוא לבחינה זו אם ישמור שפתיו ולשונו ושאר המוצאות מלפגום אותם חס ושלום וידבק את עצמו אל מקור האמת. מה שאין כן כשעשה משה זה על ידי פעולות שמות הקדושים היינו על ידי המטה שהיה חקוק עליו שם המפורש, אז אמרו בלבם משה זכה לזה המטה לכך יכול לפעול על ידו כל מה שרוצה. אבל שאר בני אדם אשר לא ישיגו מטה אל-הים מאין יהיה להם היכולת לפעול ולשנות הטבע, ועל ידי זה נתמעט האמונה בלבבם וקידוש שמו יתברך אשר היה נתקדש על ידי עולם הדיבור של משה. וזה שאמר הכתוב (במדבר כ, כד) "יען [על] אשר מריתם את פי למי מריבה", רצונו לומר שפגמו בעולם הדיבור. אמנם משה בגודל צדקתו בודאי נתכוין לשם שמים, עכ"ל עיי"ש.

בזוהר בפרשת השבוע - השומר פיו ולשונו מלשון הרע זוכה לרוח הקודש! [וחס ושלום להיפך נענש ע"י נחש!]

"וַיִּדְבֶּר הָעָם בְּאֵלֵי-הַיָּם וּבַמַּיִם וְגו' וַיִּפְשְׁנוּ קֶצֶה בַּלְחָם הַקֶּלֶקֶל. וַיִּשְׁלַח ה' בָּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים וְגו' וַיִּנְשְׁכוּ אֶת הָעָם וְגו'" (כא, ו)

בזוהר בפרשת השבוע (חקת - קפג, ב): רבי יצחק פתח (אסתר ה, א) "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מְלָכוּת וְגו'". מגלת אֶסְתֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמָרָה, וּבְגִין כִּדְּתוּבָה בֵּין הַתְּנוּבִים. וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, דְּאִתְחַלַּשׁ חֵילָא דְגּוֹפָא, וְהָא קִיַּימָא בְּרוּחָא בְּלֵא גּוֹפָא, כְּדִין וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מְלָכוּת. מֵאִי מְלָכוּת. אִי תִימָא בְּלִבוּשֵׁי יֶקֶר וְאֶרְגוֹנָא, הָא לָאו הִכִּי אֶקְרִי. אֶלָּא "וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מְלָכוּת", דְּאִתְלַבְּשַׁת בְּמְלָכוּת עֲלָהּ קִדְיִשָּׁא, וְדֵאִי לְבִשָּׁה רִיחַ הַקֹּדֶשׁ. - [תרגום ללשון הקודש: רבי יצחק פתח "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מְלָכוּת וְגו'". מגלת אֶסְתֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמָרָה, וּמִשּׁוֹם זֶה כְּתוּבָה בֵּין הַתְּנוּבִים. וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, שְׁנַחֲלַשׁ פַּח הַגּוּף, וְהָרִי קִיָּם בְּרוּחַ בְּלֵא גּוֹף, אִזּוּ מְלָכוּת? אִם תֵּאמַר בְּלִבוּשׁ כְּבוֹד וְאֶרְגוֹן, הָרִי לֹא כִּדְּנֶקְרָא. אֶלָּא וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מְלָכוּת, שֶׁהִתְלַבְּשָׁה בְּמְלָכוּת עֲלִיזוֹהָ קְדוּשָׁה, וְדֵאִי לְבִשָּׁה רִיחַ הַקֹּדֶשׁ].

⁵ תרגום מארמית: זה טוב במקדש ראשון...

⁶ תרגום מארמית: שמשמע ממנו לשון הרע.

⁷ תרגום מארמית: ממה שראינו.

⁸ וכמה קילורין לעינים, דבריו הנפלאים של המהר"ל צינץ זצ"ל, שכתב בספרו 'מלא העומר' על הפסוק "ודברתם אל הסלע לעיניהם" (כ, ח), וז"ל: אפשר כוונתו יתברך, שיהיה דיבורם עושה רושם לראות קדושת הדיבור בחוש, כאשר היה במתן תורה - "רואים את הקולות", עכ"ל.

מאי טעמא זכתה להאי ארת. בגין דנטרא פומה דלא לתוואה מדי. הךא הוא דכתיב (אסתר ב, כ) "אין אסתר מגדת מולדתה". ואוליפנא פל מאן דנטיר פומיה ולישניה, זכי לאתלבשא ברוח דקדושא. וכל מאן דסטיר פומיה למלה בישא, הא ודאי ההוא מלה בישא עליה. [ס"א ואי לאו], ואי תיקמא הא נגעים, או צרעת, דמוקדן כהניא עליה, והא אוקמוה. - [תרגום ללשון הקודש: מה הטעם זכתה למקום זה? משום ששמרה פיה שלא להראות דבר. זהו שפתנו (אסתר ב, כ) אין אסתר מגדת מולדתה. ולמדנו, כל מי ששומר פיו ולשונו, זוכה להתלבש ברוח הקדוש. וכל מי ששוסה פיו לדבר רע, הרי ודאי אתו דבר רע עליו. (ואם לא) הרי נגעים או צרעת ששורפים כנחש עליו, והרי פרשהו].

"וידבר העם באל-הים ובמשה". דאמרו מלה בישא בקודשא ברך הוא, וכתרגומו. ועם משה נצו. למה העליתנו, שויו כל אפיא שויון בגין קד אדמדן לגבייהו חוויין, דמוקדן לון פאשא, ועייל אשא למעיהו ונפלו מתין, כמה דאת אמר "וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים". - [תרגום ללשון הקודש: "וידבר העם באל-הים ובמשה", שאמרו דבר רע בקדוש ברך הוא, וכתרגומו - ועם משה נצו. "למה העליתנו", שמו כל הפנים שוות, בגלל זה הזדמנו להם נחשים, ששורפים אותם כאש ומכניסים אש למעיהם ונופלים מתים, כמו שנאמר "וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים".]

המדבר על 'רועה נאמן' גדול הדור או על רבו, כאילו מדבר בקדוש ברוך הוא!

"וידבר העם באל-הים ובמשה וגו'" (שם)

במכילתא דרבי ישמעאל (בשלח - מסכתא דויהי פרשה ו), הובא בזה"ל: "ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" אם במשה האמינו קל וחומר בה'. בא זה ללמד שכל מי שמאמין ברועה נאמן כאלו מאמין במאמר מי שאמר והיה העולם. כיוצא בדבר אתה אומר "וידבר העם באל-הים ובמשה" (במדבר כא, ה) אם באל-הים דיברו קל וחומר במשה, אלא זה בא ללמד שכל מי שמדבר ברועה נאמן כאלו מדבר במי שאמר והיה העולם, עכ"ל המכילתא. ובמדרש רבה (פי"ח סימן כו): "א"ר אבהו כל המהרהר אחר רבו כאלו מהרהר אחרי השכינה שנאמר (שם) "וידבר העם באל-הים ובמשה למה העליתנו ממצרים וגו'", עכ"ל המדרש [וכן כתב הרמב"ם בפרק ה' מהל' תלמוד תורה (סוף הלכה א), ע"י"ש].

תשובה ממרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל-האם בהוצאת הדיבה על ה'לחם הקלוקל' עברו באיסור לשון הרע

"וידבר העם באל-הים ובמשה וגו'" ונפשו קצה בלחם הקלוקל. וישלח ה' בעם את הנחשים וגו' וינשכו את העם וגו'" (כא, ו)

שאלה: פרש"י יבוא נחש שלקה על הוצאת דיבה ויפרע ממוציאי דיבה. ופירש בעל הטורים: לפי שעשו מעשה נחש שהוציאו לשון הרע על המן (במדבר רבה - יט, כב). וצריך ביאור וכי יש איסור לומר לשון הרע על המן. - תשובה: דיברו שעל הקדוש ברוך הוא. [עייין מדרש תנחומא סימן כ"ט, ברוקח, וביאור החיים' הקדוש, שדיברו על הקב"ה ומשה שנתנו להם לחם כזה]. [דעת נוטה - פרשת חקת עמ' תמד]

"וימת עם רב" - זה צלפחד, לפי שדיבר לשון הרע באל-הים ובמשה

"וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל" (שם)

כתב בספר 'שפתי כהן'¹¹: "וימת עם רב מישראל". בזהו פרשת בלק אמר (ח"ג רה, ב), שזה צלפחד שהיה מזרעו של יוסף והיה רב המשפחה, ולפי שהיה עם הארץ דלא ידע אורחי דאורייתא לא מנוהו נשיא עליהם, והוא היה מן העם שדיברו באל-הים ובמשה. ולזה אמרו בנותיו אבינו מת במדבר, וכי לא מת במדבר אלא הוא, אלא מת בדיבור. ולזה על אבינו טעם זרקא שהוא כמו נחש, לומר שמת על ידי נשיכת נחש, שכל המדבר לשון הרע מת על ידי הנחש, שהוא דיבר לשון הרע לפי שהיה עם הארץ, לזה אמר "וימת עם רב", עכ"ל¹².

תפילת משה רבינו להסיר הנחשים לא הועילה, מפני שעם ישראל רק התוודו על הלשון הרע אך לא עזבו חטאתם

"ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו כי דברנו בה' ונבך התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש ויתפלל משה בעד העם" (כא, ז)

כתב 'ביאור החיים' הקדוש, וז"ל: "וטעם כל המעשה נראה בהעיר עוד, למה לא הועילה תפילתו של משה להסיר הנחשים השרפים ולא יהיה נושך להצטרך לרפואתו. אלא ודאי זה יגיד כי בעל המשפט בחן שלא עשו תשובה המספקת להם, והגם שאמרו "חטאנו כי דברנו בה' ונבך העיקר חסר והוא העזיבה, ולא מצאנו שאמרו לא נשוב עוד לדבר הרע הזה, ולזה לא הוסר הנגע, לזה נתחכם הבורא ונתיעץ לתקנם על זה הדרך כי מי שתקן עצמו כראוי הנה הוא ניצול ולא ישכנו נחש, ומי שלא נתקן כמצטרך ישכנו נחש לעוררו בתשובה, וצוה עליו להביט אל נחש וגו' ובוזה יתקן עצמו ושב ורפא לו, עכ"ל.

המדברים לשון הרע בה' ובמשה עוררו נחש הקדמוני לקטרג, העם תקנו זאת ב'ראיה' ואיש ב'הבטה'

"וידבר העם באל-הים ובמשה למה העליתנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשו קצה בלחם הקלוקל. וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל. ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו כי דברנו בה' ונבך התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש ויתפלל משה בעד העם. ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוח וראה אותו וחי. ויעש משה נחש נחשת וישמהו על הנס והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחשת וחי" (כא, ח-ט)

[א] כתב מרן ה'חפץ חיים' זצ"ל בספרו 'שמירת הלשון': "וידבר העם באל-הים ובמשה וגו'", יש כאן שאלות רבות: (א) בתחילה כתיב "באל-הים ובמשה", ואחר כך כתיב "כי דברנו בה'" הזכיר שם הויה. (ב) מהו שכתב "וינשכו את העם", לשון זה מורה בכל מקום על הגרועים, ואח"כ כתיב "וימת עם רב מישראל". (ג) מהו שכתב "ויסר מעלינו את הנחש", היה לו לכתוב את הנחשים וכי נחש אחד היה. (ד) למה לא הועילה תפילתו של משה להסירו מעליהם לגמרי. (ה) מהו שכתב מתחילה "כל הנשוח", משמע אפילו אדם שאינו חשוב כל כך, ואחר כך כתיב "והיה אם נשך הנחש את איש". וגם מתחילה כתב לשון 'ראיה' משמע ראיה בעלמא, ואח"כ כתיב 'הבטה' משמע בכוונה.

[ב] ונאמר על ראשון ראשון. מהו זה שכתב מתחילה "וידבר העם באל-הים", כי תפשו מעשה נחש שדיבר גם כן על הקדוש ברוך הוא ואמר שלפידך לא הרשה אל-הים לאכול מעץ הדעת "כי יודע אל-הים כי ביום אכלכם וגו' והייתם כאל-הים" (בראשית, ג, ה) [וכתרגומו ותהון כרברבין] לפיכך מנע הטוב מכם. ואף כאן מה שנתן להם המן הוא לחם הקלוקל, והוא עתיד להיפרע מכם על ידו [וכפירש"י] שיתפח במעים כאשר לא יהיו זכאים כל כך, כי הוא רוצה להתנהג עימם במדת הדין. ובאמת לא כן הוא, כי למען רחמיו וחסדיו נתן להם לחם מן השמים שאין בו שום פסולת, מה שלא נתן לחם הזה אפילו לאבות הקדושים. וכמו שכתוב (דברים ח, ג) "ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא וגו'". וגם רצה למעט להם טרחה, שהלא ידוע שענן ה' היה שוכן

⁹ מבואר כאן דברי המדרש ושאר המפרשים דלעיל.

¹⁰ אכן נראה שאע"פ שאין בזה איסור לשון הרע ממש לדבר על לחם, מכל מקום אין זה ראוי. וכפי שציין כאן כבר ביאילת השחר' למה שמצינו לעיל בריש פרשת שלח (וי, ב) במרגלים, שדיברו על עצים ואבנים. כי צריך לשמור מאוד על הדיבור, ובעין מה שכתב ביחובת הלבבות' (שער הכניעה פ"ו): ונאמר על אחד מן החסידים שעבר על נבלת כלב מסרחת מאד ואמרו לו תלמידיו כמה מסרחת נבלה זאת, אמר להם כמה לבנים שיניה ונתחרטו על מה שסיפרו בגנותה, עיי"ש. - ויש לציין עוד שבגמרא (ע"ז ה, א) איתא: "ונפשו קצה" - תניא, אמר להם משה לישראל, הנכם כפויי טובה, שנאמר "ונפשו קצה בלחם הקלוקל". ובספר 'פינים יפות' (כא, ה) שכתב שעם ישראל קצו במן שהוא בזכות משה, והרמו בזה כי מספר 'בלחם הקלוקל' הוא כמספר 'משה', עכ"ל. ועיין מה שהארכנו בזה לעיל פרשת שלח שם, והבאנו מה שסופר בענין זה על מרן החפץ חיים' זצ"ל (בספר 'עובדות והנהגות לבית בריסק', כרך א' עמ' ק), בזה"ל: סיפר הגרי"ד זצ"ל (בן מרן הגרי"ז זצ"ל), שהרב נפתלי זילברברג זצ"ל סיפר לו, שפעם אחת הזמינו החפץ חיים' זצ"ל לאכול אצלו סעודת ליל שבת. וכשהגיעו לברכת המוציא, ראה שהחלות היו מלחם שחור, והוא עיקם את חוטמו על זה [או עשה איהו סימן אחר של מורת רוח]. הרגיש בזה החפץ חיים' זצ"ל ואמר: "שווארצע ברויט איז זייער גוט, שווארצע ברויט איז זייער גוט, שווארצע ברויט איז זייער גיזונגעט" [לחם שחור זה דבר טוב, לחם שחור זה מאוד בריא...]. ואם אתה אומר שאינו טוב, הינד מדבר לשון הרע עליו" וחתך תחילה מהחלה ואכל...

¹¹ להגה"ק רבי מרדכי הכהן מצפת.

¹² דברי הוזהר יובאו בשלימות בס"ד להלן פרשת בלק.

עמהם וכתוב בתורה (דברים כג, יג) "ויד תהיה לך מחוץ [ופירש"י חוץ לענן] למחנה ויצאת שמה חוץ". ולפיכך נתן להם לאכול מן שאין בו שום פסולת, והיה נבלע באברים. והיו תמיד נקיים וטהורים. ועל כן אמרו אח"כ חטאנו כי דברנו בה' שהוא מורה על רחמים, שנתן לנו המן ברחמיו.

ג] "וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים". והוא, משום שבדיבורם איתער הנחש הקדמוני וקטרג עליהם, וכדאיתא בזה"ק פרשת פקודי (רסד, ב): אית רוחא חדא דקיימא על כל אינון מארי דלישנא בישא, דכד מתערי בני נשא בלישנא בישא או ההוא בר נש דמתערי בלישנא בישא, כדן איתער ההוא רוחא בישא מסאבא דלעילא דאיכרי סכסוכא, ואיהו שארי על ההוא אתערותא דלישנא בישא דשאר ביה בני נשא ואיהו עאל לעילא וגרים בההוא איתערו דלישנא בישא מותא וחרבא וקטולא בעלמא, ויי לאינון דמתערי להאי סטרא בישא ולא נטרי פומיהו ולישניהו, ולא ידעי דהא באיתערותא דלתתא תליא איתערו דלעילא בין לטב בין לביש וכו', וכולהו דלטורין לאתערא להאי חויה רבא למיהוי דלטורא על עלמא, וכולהו בגין האי אתערו דלישנא בישא וכו', עכ"ל¹³. ועל כן שלח ה' [ונכתב שם הויה, כדי לכפר עליהם במיתתם על שדיברו על ה' ויהיה להם חלק לעוה"ב] בהם את הנחשים השרפים. והגם שאף בלא זה היו מצויים ג"כ במדבר נחשים שרפים, וכדכתיב (דברים ח, טו) "במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וגו'", עם כל זה היתה השגחת ה' שלא היו נוגעין בהן. ולא כן עתה, שלבד שלא היו משומרים מהם, אלא שגירה במ. וענין הגירוי היה רק על 'העם', שהם היו עיקר המדברים. ועל מי שהיה בחינת 'ישראל' לא היו גירוי, אכן מכל מקום ע"י המקטרג הגדול שקיטרג מלמעלה, נסתלקה השמירה מכולם, וממילא מת עם רב מישראל גם כן. ובה סרה הקושיא השניה.

ד] ועתה נבוא לבאר מה שכתב "ויסר מעלינו את הנחש". והיינו, שהתבוננו שבדיבורם עוררו עליהם את המקטרג הגדול החויה רבה שהוא מקטרג והולך, התפלל לה' ויסר מעלינו אותו. וממילא תסור המכה לגמרי, ותשוב השמירה כשהייתה, ושמע משה לדבריהם והתפלל עליהם. "ויואמר לו ה' עשה לך שרף". היינו שמה שאתה מבקש להסיר לגמרי שיהיו משומרים כבתחילה ולא יגעו הנחשים בהם זה אי אפשר, שכיון שנתנו כוח בדיבורם לקטרג אי אפשר לסתום פיו לגמרי ושיהיו משומרים כבתחילה. אלא לזה תועיל תפילתך, מכאן ואילך לא אגרה בהם הנחשים. ואף שמכל מקום הם מסוכנים, עשה לך שרף ושים אותו על נס, בגובה, היינו שיתבוננו תמיד שבדבורם עוררו את השרף העליון והוא קטרג עליהם לפני כיסא הכבוד [וכמו דאיתא ב'תנא דבי אליהו' (פי"ח) שהלשון הרע שהאדם מספר הוא עולה עד כנגד כיסא הכבוד שנאמר (תהילים עג, ט) "שתו בשמים פיהם וגו'"] ועל ידי זה יהיו נכנעים לה', וירחם עליהם. ובה סרה הקושיא הרביעית.

ה] ועתה נבוא לבאר סוף הפסוק, "והיה כל הנשוד וגו'". והוא, כי הנה יזוע שיש חילוק בין אנשים. שאדם שאינו חשוב כל כך, מעשיו ודבוריו אינם פוגמים רק לפי ערך נשמתו. מה שאין כן אדם חשוב במעלה, נוגע הפגם למעלה בעולמות העליונים. וזהו שכתוב "והיה כל הנשוד", היינו אדם שאינו חשוב והוא רק במדרגת עם, "וראה אותו וחי", היינו לדידיה סגי בראיה בלבד, ובהתבוננות ממוצעת. אבל "אם נשך הנחש את איש", היינו אדם חשוב שקלקל ונשך הנחש אותו. "והביט", היינו הבטה בכוונה ובהתבוננות יתירה על השרף העומד לנס, ושארין הנחש נושך בחנם ומסתמא קלקל מתחילה, ומבקש מחילה מה' על חטאתו, ומקבל על להבא שלא לעשות כן, "וחי".

(שמיירת הלשון חלק ב' פרק כא)

הלשון הנקייה - סימן לכל מידת רוחניות האדם

החסיד בעל הצדקה הנודע רבי דוד לייב שווארץ מוויז'ניץ זצ"ל, סיפר (מובא בספר 'בחוזק ידי' עמ' נ"א) שפעם אחת התעורר וויכוח בהנהלת הישיבה הקדושה דוויז'ניץ, בנוגע לקבלת נער עולה חדש מרוסיה לישיבה, ובאו לשאול את פי האדמו"ר מרן האימרי חיים ז"ע כדת מה לעשות. ענה האימרי חיים ואמר שידבקו בעת שמשחק, איך הוא מדבר עם חבריו, אם הוא מדבר בלשון נקייה - אזי אפשר להכניסו לישיבה, וניתן לקוות שיעלה במסילה העולה בית א-ל, אך אם לשונו עם חבריו אינו נקייה דיה, אזי כולו פסול הוא ואין לקבלו. "ומשל למה הדבר דומה", אמר האימרי חיים, "לחולה אשר מגיע לרופא, מצווהו הרופא שיוציא לשונו חוצה, אם לשונו נקייה - סימן הוא שבריאותו תקינה, אך אם לשונו אינה כתיקונה - הרי סימן מובהק הוא אשר כל מערכת הבריאות שלו לקויה. כך הדבר ברוחניות", סיים האימרי חיים.

הקדוש ברוך הוא לא רצה לדבר לשון הרע, לכן לא גילה למשה על עונש הנחש

"וַיִּבֹא הָעַם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חֲטָאנוּ פִּי־דִבְרָנוּ בַּה' וְכַךְ הִתְפַּלֵּל אֱלֹהֵינוּ וַיִּסַּר מֵעַלֵּינוּ אֶת־הַנְּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעַם" (שם) 'היחתם סופר' בספרו 'תורת משה', כתב וז"ל: "חטאנו כי דברנו בה' ובך". הנה בפעם הזאת לא הודיע הקדוש ברוך הוא למשה רבינו ע"ה, והיה מענישם בנחש שרף בלי הודעה למשה. והיינו מפני שדיברו במשה רבינו ע"ה ולא נתגלה למשה רבינו ע"ה זה, ולא רצה הקדוש ברוך הוא להיות דילטור חס ושלום לאמר למשה רבינו ע"ה דיברו בך ישראל, על כן הענישם מיד, עד שבאו הם למשה רבינו ע"ה ואמרו והתודו "דיברנו בה' ובך", ואז התפלל אל ה', עכ"ל היחתם סופר.

בעל לשון הרע ששב בתשובה ושוקק, נהפך לו לזכויות!

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה עֲשֵׂה לָךְ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֶס וְהָיָה כָּל־הַנְּשׂוּף וְרָאָה אֹתוֹ וְחָי" (כא, ח)

ה'אור החיים' הקדוש כותב, שבציווי הקדוש ברוך הוא לעם ישראל שביטו על הנחש, רמז להם לז' דברים. ובביאור הרמז השישי כתב וז"ל: ו' - להראותם כוח התשובה, על דרך אומרם ז"ל (יומא פו, ב) שבעלי תשובה נעשים להם העבירות זכויות, כי לא לבד מחילת החטא אלא אדרבה יעמוד לו זכות, והוא מה שהעיר בהבטה אל נחש הנחושות, לומר שהנחש נושך והוא עצמו כשהוא בבחינת השתיקה פירוש שלא ידבר עוד הגם שכבר דיבר, כי כל מין הנחש ידבר לשון הרע, אף על פי כן הוא עצמו מחיה ונהפך מרעה לטובה, עכ"ל.

ההבטה בנחש הנחושות לימדה בעלי לשון הרע לקח, אך בימי חזקיהו שהירבה תורה בישראל כבר לא היה צורך בזה

"וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נַחֲשׁ נְחָשֵׁת" (כא, ט)

בספר 'יערות דבש' (ח"א דרוש טו), כותב רבן של ישראל הגאון רבי יונתן אייבשיץ זצ"ל, וז"ל: שאלו בגמרא (חולין ו, ב) על מה שכתוב בחזקיהו וכתת נחש נחושות, למה כל המלכים הצדיקים שקדמוהו לא כתתוהו. אבל הענין, כי ענין תלית נחש על הנס, כי היה בהם מדברים לשון הרע, ולכך באו נחשים כנודע, כי זהו עונש לשון הרע ישכנו נחש, ולרפאות לבעלי לשון הרע, ציוה השם לתלות על נס נחש, להורות כי קודם החטא היה הנחש בגרם המעלה, כדכתיב (בראשית ג, א) "והנחש היה ערום מכל חית וגו'", ועל ידי חטא לשון תרמית, ירד מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, "על גחונך תלך". - ממנו ילמדו כל בעלי לשון הרע מה שסופם יהיה, ויתנו מחסום לפיהם, ישב בדד וידום, ולכך כל הרואה אותו יחיה. ולכך לא כיתתו, מפני שלא חשו להזיקו נגד תועלתו לבטל בעלי לשון הרע שהוא קוץ מכאוב יותר מכל, לבטל הצלחת מלחמה וכדומה כנ"ל, ולכך נמנעו מלכים לבטלו ולכתותו, וכן פירש"י (במדבר כא, ט) בנחש הנחושות - לשון נופל על לשון, רמז לנו כי היה לבטל בעלי לשון הרע. אמנם בימי חזקיהו שכבר דרשו חכמנו ז"ל (סנהדרין צד, ב) "וחובל עול מפני שמן" (ישעיהו י, כז), שלא היה תינוק ותינוקת שלא היה בקי בחדרי תורה, ואם כן אין כאן חשש ללשון הרע כנ"ל, כי תקנתו של לשון הרע בתורה כנ"ל, ולכך כתת נחש הנחושות, עכ"ל.

¹³ וזה תרגומו: יש רוח אחת שעומדת על כל אותם בעלי לשון הרע, ששמתעוררים אגשים בלשון הרע, או שאותו אדם שמתעורר בלשון הרע, אז מתעוררת הרוח הרעה הזו הסמאָה שְׁלִמְעָה שְׁנִקְרָאת סְקִסְכִּיא. והיא שורה על אותה התעוררות של לשון הרע שהתחילו בה בני אדם, והיא נכנס למעלה, וגורם באותה התעוררות של לשון הרע מנת וחרב והרג בעולם. או לאותם שפוערים את הצד הרע הזו ואין שומרים פיהם וילשונם, ולא חוששים על פה, ולא יודעים שְׁמַרְי בַּהֲתַעֲרָרִית שְׁלִמְעָה תְּלִיגָה הַהֲתַעֲרָרִית שְׁלִמְעָה, פִּין לְטוֹב בִּין לְרָע, עכ"ל.

פרשת בלק

המדבר רק בתורה ותפילה וזוהר מלשון הרע, זוכה לרוח הקודש בגלוי ותפילתו נשמעת ומכירת כל הקליפות

"וַיֹּאמֶר מֹאָב אֶל זַקְנֵי מִדְיָן עֲתָה יִלְחָכוּ הַקָּהָל אֶת כָּל סִבִּיבֵיתֵינוּ פְּלֶחֶד וְגו' וַיִּבְלַק בֶּן צְפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בְּעֵת הַהוּא" (כב, ד)

בספר 'רב ייבי' להגה"ק רבי יעקב יוסף מאוסטררהא (מגדולי תלמידי המגיד ממזריטש), כתב וז"ל: נראה לפרש בעזרת ה' יתברך, שעל ידי שמירת הדיבור מלשון הרע זוכים לרוח הקודש באתגליא כנודע. זהו 'ויאמר מואב אל זקני מדין', היינו ששמרו עצמם מלשון הרע, נמשך אמרים של חיבה, 'מואב' מן אבינו שבשמים, אל זקני מדין" הם התלמידי חכמים כמו שאמרו רז"ל (עירובין נד, ב) על יושבי על מדין" (שופטים ה, ט) שהם תלמידי חכמים. ולא עוד, כששומר אדם את עצמו מן לשון הרע תפילותיו וזמירותיו של אדם נשמעות, ומכירתים כל הקליפות הסובבים אותנו. זהו "עתה" ששומר עצמו מן לשון הרע, "ילחכו הקהל", בעת זמירות ותפילות "את כל סביבותינו", "כלחוך השור את ירק השדה" הם הקליפות הסובבות אותנו.

והטעם הוא בשביל "ובלק בן ציפור", היינו שבא לו לקותא של מרעין בישינו על ידי שהיה "בן ציפור" שדיבר לשון הרע¹⁴, לכך חזר בתשובה. ומאז והלאה "מלך למואב בעת ההיא", מלך הדיבורים כמו שאמרו רבותינו ז"ל (עי' זוה"ק בהקדמה ה' ע"א) מלה בסלע. ו"מלך" שהם הדיבורים למואב, היינו תורה ותפילה שהם עולים לאבינו שבשמים, ואינו מדבר לשון הרע רק תורה ותפילה, עכ"ל.

הלכה הנלמד מבלק - שיזוהר האדם שלא יפתח פיו לשטן

"וְעֵתָה לְכֶה נָא אֲרָה לִי אֶת הָעַם הַזֶּה" (כב, ו)

[א] 'בעל הטורים', כתב וז"ל: "ארה לי". פיו הכשילו שלבסוף קילל אותו, עכ"ל. ומקורו בפסיקתא זוטרתא (לקח טוב, דף קכו ע"ב) "לכה קבה לי לכה ארה לי". פיהם של רשעים מכשילם שנאמר "ארה לי", עכ"ל. - וב'אור החיים' הקדוש כתב עוד, וז"ל: ובדרך רמז פיו הכשילו במאמר "ארה לי" לארר את בלק, וכן היה שגרם לו בעצתו מיתת כזבי בתו, גם היה סיבה שישוּב בלק למדין ושם נפל בחרב דכתיב (לא, ח) "ואת מלכי מדין הרגו וגו' ואת צור וגו'", וזולת הליכת בלעם שגילה למואב כי מובטחים הם מישראל ולא יעשו להם דבר אלא באחרית הימים, היה נשאר שם בלק ולא היה חוזר למדין ולא היה נהרג, הרי נתקיים שהלך לארותו לבלק לקיים מה שנאמר (תהלים לו, טו) "חרבם תבא בלבם", עכ"ל.

והש"י הקדוש ב'דרך חיים תוכחת מוסר', הוסיף וז"ל: "ועתה לכה נא ארה לי" (במדבר כב, ו). יזוהר האדם במאד שלא יפתח פיו לשטן, כי אפילו אם מדבר שלא בכונה, ממשיך הדבר על עצמו. וכן בלק אמר "ארה לי", פיו הכשילו שלבסוף קילל אותו, עכ"ל.

[ב] ויש להביא בזה דברי ספר החינוך (פרשת קדושים מצוה רלא), וז"ל: אף על פי שאין בנו כוח לדעת באי זה ענין תנוח הקללה במקולל ואי זה כוח בדיבור להביאה עליו, ידענו דרך כלל מכל בני העולם שחוששין לקללות, בין ישראל בין שאר האומות, ויאמרו שקללת בני אדם, גם קללת הדיוט תעשה רשם במקולל ותדביק בו המארה והצער. ואחר דעתנו דבר זה מפי הבריות, נאמר כי משרשי המצוה, שמנענו השם מהזיק בפינו לזולתינו כמו שמנענו מהזיק להם במעשה. וכעין ענין זה אמרו זכרונם לברכה (מועד קטן יח, א) 'ברית כרותה לשפתיים', כלומר שיש כוח בדברי פי אדם. - ואפשר לנו לומר לפי עניות דעתנו, כי בהיות הנפש המדברת שבאדם חלק עליוני, וכמו שכתוב (בראשית ב, ז) 'ויפח באפיו נשמת חיים', ותרגם אונקלוס לרוח ממללא, נתן בה כוח רב לפעול אפילו במה שהוא חוץ ממנה, עכ"ל¹⁵. [ועיי"ש מה שהוסיף על הכוח בדיבור המיוחד שיש לצדיקים לפי רום מעלתם¹⁶].

מקומות נוספים שמצינו בפרשה שפיו של בלק הכשילו - כי "מה" מענה לשון" ונפשות ישראל הם עצם התורה!

[א] הנה מצינו בעוד מקומות בפרשה, שדקדקו רבותינו ז"ל, שפיו של בלק הכשילו: (א) בפסוק (כב, יט) "וְעֵתָה שָׁבוּ נָא בְּזָה גַם אַתֶּם הַקְּלִיָּה וְאֶדְעָה מֶה יִסֵּף ה' דְּבַר עֲמִי". כתב רש"י: "גם אתם" - פיו הכשילו, גם אתם סופכם לילך בפחי נפשי כראשונים, עכ"ל. ומקורו במדרש רבה (כ, ט), עיי"ש. וכתב ביאילת השחר: משמע שדיבורו גרם לו שנכשל ולא הלך עמהם, ואם לא היה אומר "גם אתם" יתכן שהיה הולך עמהם, עכ"ל. (ב) בפסוק (שם, לו) "וַיֹּאמֶר בֶּלַק אֶל בִּלְעָם וְגו' הֲאֵינְךָ לֹא אוֹכֵל כֶּבֶד". כתב במדרש אגדה (בובר): "האמנם לא אוכל כבוד". פיו הכשילו שיצא ממנו בפחי נפש שלא כבוד, עכ"ל. (ג) בפסוק (כג, א) "וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל בֶּלַק בְּנֵה לִי בְּזָה שְׂבָעָה מְזֻבָּחוֹת וְהֵכֵן לִי בְּזָה שְׂבָעָה פָּרִים וְשְׂבָעָה אֵילִים" כתב ב'שפתי כהן': "והכין לי בזה". פיו הכשילו לומר שעתידי הקדוש ברוך הוא לבזות קרבנו, עכ"ל. (ד) בפסוק (שם, יז) "וַיִּבֶא אֱלֹהֵי וְהִנֵּה נָצַב עַל עֵלְתוֹ וְגו' וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּלַק מֶה דָּבָר הִי". כתב ב'באר מים חיים': "ויאמר וגו' מה דיבר ה'". - פיו הכשילו שאמר מה דיבר ה' שם הוי"ה הרחמים, ובודאי הוא לא ידבר כי אם טוב על עמו ונחלתו, עכ"ל.

[ב] ובביאור מאמר חז"ל 'פיו הכשילו', כתב הגה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו 'צדקת הצדיק' (אות קט) וז"ל: לשון חז"ל בכמה מקומות פיו הכשילו ובגיטין (נז, א) אכשליה פומיה לבר דרומא אף על פי שהיה מזיד קראוהו מכשול, כי הוא מהשם יתברך כמו שנאמר (משלי טז, א) "ומה מענה לשון" ומזדמן לו בפה מה שאינו רוצה לדבר כלל כנודע בכמה מקומות. ובזה נכשל ישעיה כמו שנאמר (ישעיה ו, ה) "כי איש טמא שפתים אנכי" וכמו שאמרו (יבמות מט, ב) כי מטא להדי פומא וכו' בשביל שדיבר רע על בני ישראל ונפשות ישראל הם עצם התורה נמצא הוא טעות בדברי תורה, עכ"ל.

הבהמה רואה יותר מהאדם כי אינה מדברת ואין חשש שתגלה מה שרואה לאחרים, ללמדנו שאין לספר כל מה שרואים

"וַתֵּרֶא הָאֶתוֹן אֶת מִלְאָךְ ה' וְגו'. וַיִּגַּל ה' אֶת עֵינָיו בִּלְעָם וַיֵּרֶא אֶת מִלְאָךְ ה' נָצַב בְּדֶרֶךְ וְגו'" (כב, כג ו-לא)

כתב רש"י: "ותרא האתון" - והוא לא ראה, שנתן הקדוש ברוך הוא רשות לבהמה לראות יותר מן האדם, שמתוך שיש בו דעת תטרף דעתו כשיראה מזיקין, עכ"ל. - וכן הוא במדרש אגדה כאן, וז"ל: "ויגל ה' את עיני בלעם" (שם, לא). מכאן שאין רשות לעיני אדם לראות כמו שנותן לבהמות לראות, שבאתון נאמר "ותרא", ובבלעם נאמר "ויגל ה'" ולמה כן, שאילו היה לאדם רשות כדי לראות המלאכים המהלכים בדרך, מיד היה נבעת ויוצא מדעתו, עכ"ל המדרש¹⁷.

¹⁴ כדי להבין מה שכתב כאן, אביא לתועלת המעיין גם מה שכתב בתחילת הפרשה בענין זה, וז"ל: "וַיִּבְרָא בֶּלַק בֶּן צְפּוֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׂרָאֵל לְאֶמְרֵי" (כב, ב) נראה לפרש בעזרה"י, הנה בוהר פרשת משפטים (קכב, א) תאנא כתיב (תהילים לד, יד) "נצור לשונך מרע", מהו מרע, דבגין לישנא בישא מרעין נחתין לעלמין. זהו פירוש הפסוק "וירא בלק", שרואה בראיה שכלית שלו, בא לק, היינו שבא לקותא של מרעין בישינו, למי שהוא בן ציפור, שעושה מעשה ציפור סטפוטי לשון הרע. כמו שאמרו חז"ל (ערכין טז, ב) שמצורע הביא לכך שתי צפורים. דהא את כל אשר עשה ה' יתברך לישראל הוא בשביל לאמורי, היינו לאמר התורה שנאצל מחכמה עליונה, שמרמו על יו"ד כנודע, זהו לאמר יו"ד, אבל לא נברא הפה לדבר לשון הרע, עכ"ל.

¹⁵ אכן ראה מה שהבאנו להלן מה'אור החיים' הק', על הפסוק "מה אקב לא קבה א-ל ומה אעם לא זעם ה'" (כג, ח), עיי"ש.

¹⁶ ויש להביא בזה המעשה שהובא בשו"ת 'חתם סופר' (חלק ו' ליקוטים סימן ס"ד): מעשה בתינוק חולה שהרב מפראג הורה שלא ללמוד את התינוק שהיה חולה, דאם ימולו אותו לא יוכל לחיות יותר מ-ג' חודשים. ולאחר ט' שבועות מת אותו הילד. וכתוב על זה 'חתם סופר': הנה מיתת הילד לא נפלת ולא רחוקה, כי היה ראוי למות מפאת דבריו של הרב מפראג אשר שפטו לבן מות, והוא כשגגה היוצא מהשליט ולא היו לו מספיק זכויות כדי להצילו, עכתי"ד 'חתם סופר' [עיי"ש].

¹⁷ כעין זה מובא בגמרא בברכות (ו, א) אלמלי ניתנה רשות לעין לראות [כל השדים העומדים לפניו (רש"י)], אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין וכו', עיי"ש.

טעם פלא מדוע מראים לבהמה יותר ממה שמראים לאדם, כתב רבינו יהודה החסיד בספרו 'ספר גימטריאות' (עניינים שונים סימן צז), וז"ל: "כי לא יראני האדם וחי" (שמות לג, ט), אבל בשעת פטירתו רואה פני שכניה, כדאמרין (שבת יב, ב) לא ישב האדם למראשותיו של החולה. ואין רשאי המת להגיד [ש]נשמנו ראה שכניה - לפי שנשמות יודעין הגזירות, ואין רשאין להגיד [לאחרים מה שידועים]. ואפילו עופות וחיות מעלימין מה שרואין, כי אם ברשות, כדאמרין (גיטין מה, א) עיליש עיליש ברח. ואמרין (בי"ק ס, ב) מלאך המות בא לעיר, כלבים בוכים. אליהו בא לעיר, כלבים שוחקים. **ולפי שאין פה לדיבור לעופות ובהמות להגיד עתידות שרואין, לכך מראין להם, עכ"ל.** וכתב בספר 'אוצר פלאות התורה': מדברי רבינו יהודה החסיד יש לאדם ללמוד 'תוכחת מוסר' מבעלי החיים, **שלא כל דבר שאדם רואה ויודע צריך לפרסם ולספר לאחרים. ואדרבא, מי שאינו מתאפק ומרבה לדבר, התנהגות זו תמנע מאחרים גלות לו נסתרות,** כדי שלא יגיעו למי שלא צריך לדעת אותם. - כמו שמצאנו כאן שבעלי חיים רואים יותר מבני האדם, מפני שאינם מדברים ומספרים לאחרים, עכ"ד.

מעשה בתלמיד האריז"ל שעל ידי דיבור שלא לצורך, הפסיד גילוי של התנא רבי יהודה בר אלעאי

בספר 'קב הישר' הביא מעשה, ממנו נלמד כמה יכול האדם להפסיד בדיבור שלא לצורך. וז"ל: **צריך האדם לזהר בראיית העין ומכל שכן בדיבור שהוא נחשב כמעשה**, על כן בהליכתו לבית הכנסת יראה למעט בדיבורו דברי חול עם חבירו, וכל שכן עם איש אחר אשר הוא שלא לצורך, וזהו סגולה נפלאה שיקבל ה' ברחמי תפילתו. - והנה מציינו בכתבי האריז"ל זכרוננו לברכה, שצוה לתלמידיו החסידים ובפרט לתלמידו ר' יצחק אשכנזי זכרוננו לברכה, שילך רבי יצחק לכפר עין זיתים על קבר רבי יהודה בר אלעאי ושם יתפלל, ולכוין יחודים שמסר לו האריז"ל זכרוננו לברכה, ושם יגלה לו ר' יהודה בר אלעאי פירוש על מאמר הזוהר בפרשת האזינו, **וצוה לו האריז"ל שלא ידבר עם שום אדם בהליכתו.** והלך ר' יצחק אשכנזי ז"ל הנזכר לעיל, והתפלל ועשה כל היחודים ונשתטח על קברו ואין קול ואין תשובה, וחזר בפחי נפש אל רבו האריז"ל ואמר לו. אדוני באתי על הקבר התנא רבי יהודה בר אלעאי ועשיתי ככל אשר צויתני ולא בא אלי שום תשובה ממנו. והשיב לו האריז"ל, **ולא ראיתי בהשגחותי שדיברת עם ערל ערבי אחד, ולא די שהוא לא שאל בשלומך אלא אתה הקדמת לו שלום, והלא צויתך שלא תדבר עם שום בן אדם.** אז זכר הרב רבי יצחק אשכנזי ז"ל שכך היה והודה לו, עכ"ל. **הרי לך ראייה שהדיבור והראיה פוגמין.**

(קב הישר, סוף פרק ב')

טעם הנס המופלא של פתיחת פי האתון - ללמדנו שמותר האדם על הבהמה הוא בכוח הדיבור, לכן ישמור פיו!

"ויפתח ה' את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך וגו'" (כב, כח)

במאמר זה נבוא לברר בס"ד, טעם הנס המופלא שעשה ה' יתברך, שפתח את פה האתון ונתן לה הכוח לדבר. וכפי שידוע היה זה אחד מעשרה דברים שנבראו במיוחד בערב שבת בין השמשות (עיי' אבות פ"ה מ"ו). והאריכו בזה הרבה מרבתינו¹⁸.

טעם א'

[א] הטעם הפשוט בזה. הוא כמו שכתב במדרש רבה (פרשה כז), וז"ל: **"ויפתח ה' את פי האתון"** (שם). **להודיעו שהפה והלשון ברשותו [של הקב"ה (ע' יוסף)] שאם בקש לקלל פיו ברשותו [ש]אם יחפוץ לקלל הוא ברשותו של הקב"ה להכריחו לברכס, כמו שפתח פי האתון (שם)], עכ"ל.** וכן מפורש במדרש תנחומא (ילקוט תלמוד תורה, לרבי יעקב ב"ר חננאל הסקיל), וז"ל: **ויפתח ה' את פי האתון, להודיעו שהפה והלשון ביד הקב"ה, שהרי פתח פי האתון שהיה סתום, וכך יסתום פי הפתוח, שלא יהיה בו רשות לקלל את ישראל, עכ"ל.**

ועיין עוד בדרשות ר"י אבן שועיב, וז"ל: **וטעם השם הגדול הזה הודיע לבלעם שהוא המשים פה והמשים אילם, וכמו שפתח פי האילם יאלם פי המדבר, ואין ספק כי גדול נס נתינת הדיבור למי שאינו מהטבע מהסרתו מן המוטבע, שלפעמים יאלם אדם מחולי וישתתק, כל זה שידע גם כן כי כל עניינו של בלעם חוץ מטבע כמו שאמרנו, וכן ענייני אתונו חוץ מטבע, ולכן שנה הטבע אף על פי שאין דרך לשנות הטבע אלא עולם כמנהגו נוהג והולך אלא לצורך גדול, עכ"ל.** - וכעין זה כתב הספורנו, רק שהוסיף שעשה כן כדי לעוררו לשוב בתשובה, וז"ל שם: **"ויפתח ה' את פי האתון"**. נתן בה כח לדבר כענין "ה' שפתי תפתח" (תהלים נא, יז). **וכל זה היה כדי שיתעורר בלעם לשוב בתשובה בזכרו כי מה' מענה לשון, גם לבלתי מוכן, כל שכן שיוכל להסירו מן המוכן כרצונו.** וכל זה כדי שלא יאבד איש כמוהו, עכ"ל.

טעם ב'

[ב] ובי'כלי יקר', כתב בזה וז"ל: **"ויפתח ה' את פי האתון"**. נראה שגם זה צורך שעה היה להראות לו כי הוא דומה לחמור זה שאין מטבעו לדבר, ולכבודו של ישראל לבד פתח ה' את פיו. **כך בלעם רק לפי שעה פתח ה' את פיו בנבואה לכבודו של ישראל, ושלא יאמר האומות אילו היה לנו נביאים חזרנו למוטב, עכ"ל.**

ובאמת מציינו בחז"ל שבלעם היה כל כך מגושם במעשיו, עד שבא על אתונו כאחד הריקים, מה שאפילו גוי פשוט אינו עושה, כל שכן נביא. כמובא בגמרא (סנהדרין קה, ב): **"ויודע דעת עליון"** השתא דעת בהמתו לא הוה ידע, דעת עליון הוה ידע. מאי דעת בהמתו, דאמרי ליה מאי טעמא לא רכבת סוסיא, אמר להו שדאי להו ברטיבא, אמרה ליה "הלא אנכי אתונך", לטעינא בעלמא. "אשר רכבת עליי" אקראי בעלמא. "מעודך עד היום הזה" ולא עוד אלא שאני עושה [לך] מעשה אישות בלילה כתיב הכא (במדבר כב, ל) "ההסכן הסכנתיי" וכתב התם (מלכים א א-ב) "ותהי לו סוכנת", עכ"ל הגמרא.

טעם ג'

[ג] והיאור החיים הקדוש, כתב בזה וז"ל: **ונראה, כי כל כוונת ה' בענין זה לא היתה אלא להשפיל גאותו של בזוי זה, לפי שקדם ונהג גבהות לפני ה' כמו שכתבנו למעלה, שלא אמר לשרים כי הוא הולך ברשות ה' אלא כאדם העומד ברשות עצמו.** לזה בקש לו ה' השפלה שאין למטה ממנה ושחק בו בקלון מכוער ומשונה. **ודבר ידוע הוא כי הרכבה החיונית אשר הרכיב ה' בבעלי חיים בלתי מדברים היא משונה מהרכבה החיונית שפעל ה' ועשה בבעלי חיים המדברים.** - ולזה כשרצה ה' שתפתח אתו את פיה לדבר כבעלי חיים המדברים, הוצרך להרכיב בה הרכבה החיונית של בעלי חיים המדברים, והוא מה שפעל ה' במעשה העמדת המלאך בג' מקומות ובראיית האתון המלאך ג' פעמים, כי כוח המדבר צריך ג' הכנות קודמות לו והם: כוח הצומח שהוא בכל הנבראים, וכוח המניע, ואחר כך כוח המדבר. לזה עמד פעם ראשונה וראתה האתון אותו ופעל בה בכוח ראות הרוחני כוח אחד ממין הרכבת כוח הצומח שבו יתקבל כוחו המדבר, ועמד פעם ב' וראתה אותו ופעל בה כוח המניע המתקבל בו כוח המדבר, ובפעם ג' פעל בה כוח המדבר, ואז פתח ה' את פיה ודיברה דברי הבנה בדרך שואל ומשיב והכלימה את בלעם בדרך ביזוי בפני נערי וכו', וביזוי שיהיה בדרך זה יש לו קול להיותו דבר תמוה בבי' אופנים, אופן א' שתדבר הבהמה, והבי' שאדם גדול כבלעם היתה לו אתונו לאשה שוכבת חיקו¹⁹, עכ"ל.

¹⁸ מתוך מאמר שכתבנו בס"ד בקובץ תורני 'אספקלריא' מדור 'יבש דעת' פרשת בלק תש"פ. וכעת הוספנו והרחבנו הדברים בס"ד.

¹⁹ ועיייש עוד מה שכתב בטעם שהיה המלאך צריך לעמוד בג' מקומות, ולא התראה לפניו ג' פעמים במקום אחד.

טעם חדש בזה

[ד] ונראה עוד בעומק הענין בס"ד, לפי מה שכתבו רבותינו בביאור דברי הגמרא בפסחים (מט, ב): **עם הארץ אסור לאכול בשר. שכל ההיתר לאכול בשר הוא רק למי שהוא בדרגת 'אדם' שהוא במעלה יותר מן הבהמה, שהוא בדרגת 'מדבר' והיא פחותה ממנו.** וכפי שידועים דברי התרגום אונקלוס על הפסוק (בראשית ב, ז) "ויחי האדם לנפש חייה" - לרוח ממללא. אבל עם הארץ העושה מעשה בהמה ואינו משליט השכל על הרגש, א"כ אין בו מעלה יותר מבהמה, לכן אסור לו לאכול בשרה. וכ"כ בדרשות ר"י אבן שועיב (אחרי מות וקדושים) בשם הרמב"ן, וז"ל: וזהו מאמרם בפסחים (מט, ב) עם הארץ אסור לאכול בשר. **שאינו אדם על האמת, ואין לו מותר על שאר בעלי חיים שידחה מפניו, שהדומם נשתעבד לצומח והצומח למרגיש והמרגיש לשכלי, ולא נשתעבד למי שהוא בהמי כמוהו שהוא עם הארץ, עכ"ל.**

[ה] ובספר 'שערי אורה' להחכם הקדמון רבי יוסף גיקטליא (שער ו, דרוש בענין סוד מעשה בראשית, ד"ה והנני), הוסיף בזה עוד דברי טעם, וז"ל: והנני פותח לך מפתח גדול. **מה ראה השם לצוות בתורה לשחוט בעלי חיים לאכילת האדם, והלא כתיב (תהלים קמה) "טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו", ואם הוא מרחם היאך צוה לשחוט בהמה זו לאכילת אדם, ואיה רחמיו.** אלא הסוד כולו הוא ראש הפסוק שאמר "טוב ה' לכל", טוב בודאי. ולפיכך "ורחמיו על כל מעשיו".

וזהו הפירוש: במעשה בראשית נסתכם עם בהמה זו לשחיטה ואמרה היא טוב, ומה טעם, לפי שהבהמה אין לה נשמה עליונה להשיג מעשה השם וגבורותיו, ואמר השם יתברך בבריאת העולם להעמיד לפניו הבהמות ואמר להם, רצונכם להשחט ושיאכל אתכם האדם ותעלו ממדרגת בהמה שאינה יודעת כלום למדרגת האדם שיודע ומכיר את השם יתברך. **ואמרו הבהמות, טוב ורחמים הוא עלינו, שהרי כשהאדם אוכל חלק מחלקי הבהמה חוזרת חלק מחלקי האדם והרי חזרה הבהמה להיות אדם, ושחיטתה רחמים היא לה, שיצאה מתורת בהמה ונכנסת בתורת אדם.** ובדרך זה מיתתו של האדם חיים היא לו שעולה למעלת המלאכים, וזהו סוד (שם, לו) "אדם ובהמה תושיע ה'". אם תבין זה, תתבונן סוד שחיטת בעלי חיים, והכל מצד רחמיו וחסדיו הרבים על כל בריותיו.

ומזה הטעם תתבונן מה שאמרו חז"ל במסכת פסחים (מט, ב) עם הארץ אסור לאכול בשר. לפי שלא צוה בתורה לשחוט בהמה אלא למי שיודע תורה כמו שאמרו חז"ל (שם) "זאת תורת הבהמה והחיה והעוף", וכל העוסק בתורה מותר לאכול בשר ומי שאינו עוסק בתורה אסור לאכול בשר. ואם תבין זה, תבין הסוד למה צוה לשחוט בהמה או חיה או עוף, כי הכל מצד חסדי השם ית' על בריותיו. **ולפיכך אמרו כי מי שאינו עוסק בתורה אסור לאכול בשר, לפי שהוא כבהמה ואין לו נשמה, ולא צוה לשחוט בהמה כדי שתאכל אותה בהמה אחרת אלא אם כן נתנבלה או נטרפה, עכ"ל.**

[ו] **ובזה מובן היטב טעם הנס המופלא שעשה ה' יתברך בפתיחת פי האתון** [הן כדבר האור החיים] והן כדברי היכלי יקר' הני"ל]. שבא בזה לשבור גאוותו של בלעם הרשע ולהוכיחו, שכל הכוח שנתן השי"ת בפי האדם בהנהגה הטבעית הוא רק מפני היותו במעלת 'מדבר' ואינו בעל חי בלבד. אבל אתה שלא הגברת הרוח על הגשם אלא היית כבהמה ממש במעשיך המגושמים, לכן שוב אין לך הכוח של 'מדבר' - לדבר כרצונך מצד טבעך, וכ"כ שלא כמו נביא ה'. **אלא כל כוחך הוא כחמור שאין מטבעו לדבר ולכבודן של ישראל לבד פתח ה' את פיו. כך אתה רק לפי שעה פתח ה' את פיך בנבואה לכבודן של ישראל!** ועוד רצה הקדוש ברוך הוא בזה להראות לאומות העולם, שגם אם יתן להם נביא, כיון שבמעשיהם הם כבהמה לא ירויחו בזה כלום. כי כמו שהאתון עם כוח הדיבר שלה אינה יכולה עוד להתעלות, כך גם בלעם עם כוח הדיבור שלו רק הוסיף טומאה על טומאתו, ולא הועיל להם בזה כלום.

[ז] **והאם באמת בלעם הבין את המסר הזה?** הנה 'רבינו בחיי' כתב בזה, וז"ל: "כי התעללת בי". היה ראוי בלעם שיתמה בפלא הגדול הזה של דיבור האתון ושירעיש מן הנס המיוחד והמבהיל את כל ההולכים עמו בדרך, והיה לו לחשוב ולהתבונן כי מאת ה' היתה זאת לסכל עצתו ולהשיב חכמתו אחרו, אבל מתוך אכזריותו ורוע טבעו ומרוב חפצו ללכת, לקח הענין בדרך תמות, ולכך השיב כאדם שמדבר עם חברו: "כי התעללת בי", עכ"ל²⁰.

תשובה מממרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל - בישוב דברי ה'אור החיים' הק' שמי שאין בו עוון לא חלה עליו קללה

"מה אָקב לא קָבָה אֶ-ל וּמָה אָעָם לא זָעַם ה'" (כג, ח)

שאלה: כתב ה'אור החיים' הק': לפי שמדתו יתברך להאריך אפו לעוברי רצונו בין לצדיק כשיחטא בין לרשע הגם שירצה לחטוא וכו', [מכל מקום] כשיקלל אדם את חברו, תסובב הקללה שעונותיו אשר ה' מאריך לו אפו עליהם ימהר ליפרע ממנו, אבל אם אין לו עוון לא תועיל קללת המקלל כלום, עכ"ל. ויש לעיין בזה, והלא אמרין (מכות יא, א) אמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפילו בחנם היא באה. ולמדו כן מאחיתופל, עיי"ש. הרי שאף כשאינו לו עוון כלל יכולה להועיל קללת המקלל!
תשובה: לאחיתופל היה קצת עוון שלא אמר מיד²¹.

"לא הביט און ביעקב" הקב"ה משרה שכירתו בישראל ואינו מביט על עוונותיהם, בתנאי שאין בהם לשון הרע

"לא הביט און ביעקב ולא רָאָה עֵמַל בְּיִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהָיו עֲמוֹ וְתִרְעוּת מִלֶּךְ בּוֹ. אֶ-ל מוֹצִיאִם מִמִּצְרַיִם פְּתוּעַת רָאִם לוֹ" (כג, כא)

[א] מפשט הפסוק "לא הביט און ביעקב", נראה שמדבר על כלל העבירות של עם ישראל. וכמו שכתב רש"י: "לא הביט" הקדוש ברוך הוא "און שביעקב", כשהן עוברין על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוונות שלהם ובעמלן שהן עוברין על דתו. "עמל" - לשון עבירה, כמו "והרהר עמל" (תהלים ז, טו), "כי אתה עמל וכעס תביט" (שם י, יד) לפי שהעבירה היא עמל לפני המקום. "ה' אלהיו עמו" - אפילו מבעיניו וממרים לפניו אינו זו מתוכן, עכ"ל רש"י (ומקורו במדרש תנחומא, עיי"ש. ועין עוד במדרש רבה (כ, כ).

ולפי זה כתב ה'חפץ חיים' בספרו 'שמירת הלשון' (ח"א, שער הזכירה פרק ב'), **שכל זה בתנאי שאין מדברים לשון הרע, וז"ל שם:** אם נמצא חס ושלום דלטוריא בישראל מלמטה, לבד מה שמעורר בזה למעלה הבעל דלטוריא על עצמו קטגוריא עבור עונותיו כמו שנכתוב לקמן בשם רבותינו ז"ל, הוא מעורר כוח הקטיגוריא על כלל ישראל, שעל ידי זה בא השטן ומקטרג על ישראל עבור עונותיהם ותובע דין עליהם, וכביכול מוכרח להענישם עבור זה, ומי גרם כל זה המספר לשון הרע מלמטה. **ולדעתי זוהי כוונת הכתוב "לא הביט און ביעקב וגו' ה' אל-הו עמו וגו'". פירוש: אימתי "לא הביט" - בזמן ש"ה' אלהיו עמו", אבל אם יש חס ושלום עוון לשון הרע בישראל שעל ידי זה גורם לסילוק השכינה כמו דאיתא במדרש רבה פ' שופטים (פי' ה' סימן י'), אז חס ושלום מביט על ענייניהם, עכ"ל (ועיי"ש באורך גם בתחילת דבריו שם). - וכעין זה כתב בספר 'לב אליהו' להגרא"ל לאפיאן זצ"ל (פרשת קדושים עמי מ"ח, ובפרשת דברים עמי קצ"ט, עיי"ש).**

²⁰ והאם שרי מואב שמעו זאת? וא"כ כיצד הגיבו על כך. עיי"ש שכתב עוד וז"ל: ושרי מואב ושני נערי שראו הפלא הזה ולא שאלו לו ולא דברו מאומה, אפשר לומר כי היו כולם קודמין לו בדרך ובהשאר יחידי אחרו אירע לו הנס הזה, והם לא ראו כי לא היו במעמד אחד, או אולי היה הכל במעמד אחד ולא היו רואים ושומעים כי אם בלעם לבדו כי כן יקרה לאנשי רוח הקדש, כענין שכתוב בדניאל: (דניאל י, ז) "וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה", עכ"ל. ועיי"ש בדרשות ר"י אבן שועיב וז"ל: ולא ספר הכתוב אם היו שרי בלעם עמו כשקרה לו ענין האתון, ויתכן שהיו שם וחושבים כי היא סוררה כמנהג הבהמות הרעות, ואם כן לא שמעו הדיבור שלא היה הנס אלא לו לבדו כדי להראות שהדיבור ביד השם, והוא לא סיפר להם כי קלון הוא לו. אבל רבותינו ז"ל אמרו ששם היו ושמעו הדיבור ותמהו, ועל דרך הפשט יתכן שהיו הולכים לפניו, עכ"ל (עיי"ש עוד).

²¹ ובה גרם צער לדוד המלך, ונתקיימה בו קללתו שכל מי שיודע דבר זה ואינו אמרו יחנק בגרונו, עיי"ש בגמרא, וברמב"ן ובריב"א. ועיי"ש ביבאר שבעי (סנהדרין ז, ב). (ההערה במקור!)

ב] אבל מדברי רבינו בחיי, נראה, שכל מה ש"ה' אל-היו עמו" הוא בתנאי שאין בהם עבירות של און ועמל (ודלא כרש"י), וז"ל שם: "לא הביט און ביעקב". ע"ד הפשט "אין בהם און", שאילו כן לא תתקיים בהם הטובה שהרי דברי השם יתברך כולם על תנאי הם, ומפני שאין בהם און ועמל, "ה' אלוהיו עמו", השכינה עמם, עכ"ל [וכ"כ באורך בפירושו רבינו יוסף בכור שור (תלמיד רבינו תם), ועיין עוד באבן עזרא].

להגרי"א הפסוק משבח את ישראל שהם לשון הרע ועוסקים רק בתורה, לכן משרה שכיתו עליהם באהבה

ג] ואמנם מדברי רבינו הגרי"א בספרו 'אדרת אליהו' נראה, שבפסוק "לא הביט און ביעקב" אדרבא בא לשבח את עם ישראל שלא היה בהם אז עוון לשון הרע, ולכן "ה' אלוהיו עמו"²², וז"ל שם: "לא הביט און ביעקב" נגד הדיבור, שלא הביט בהן לשון הרע ושאר עוונות התלוי בדיבור כמו שכתוב (ישעיהו נח, ט) "ודבר און", "ולא ראה עמל בישראל" כנגד המעשה. לכן נאמר כאן "הביט" שהוא מרחוק ונעלם, שהוא הדיבור. והמעשה גלוי לכל לכן נאמר בה "יראה" והוא כנגד תורה ומצוות - שכל דיבור ועיסוקם הוא בתורה ובמצוות, וכמו שכתוב (תהילים יג, ג) "משמים הביט ה'" שהדיבור עולה מרחוק "יראה את כל בני אדם" הוא במעשה, עכ"ל.

ד] ואף שדברי הגרי"א שם הם ע"ד הקבלה, נראה לעני"ד להוסיף בהם קצת טעם גם על דרך הפשט. דהנה לכאורה במה שכתב הגרי"א "ולא ראה עמל בישראל" כנגד המעשה. לא ביאר איזה דבר חיובי כן ראה בעם ישראל. אכן אחר כך כתב הגרי"א: והמעשה גלוי לכל, לכן נאמר בה "יראה" והוא כנגד תורה ומצוות - שכל דיבורם ועיסוקם הוא בתורה ובמצוות, עכ"ל. ונראה ביאורו כמו שכתב האור החיים הק' כאן, וז"ל: שהצדיקים הגם שעושים מצוות וכל עסקם בתורה אינם מרגישים שיש להם עמל, על דרך אומרו (תהילים עג, טז) "עמל הוא בעיני" אלא אדרבא כאדם המרויח וכאדם המשתעשע בשעשועים לרוב חשקם בתורה, עכ"ל. ועל כן, מכיון שהקדוש ברוך הוא רואה שכל דיבורם ועיסוקם הוא רק בתורה ובמצוות ואינם מדברים לשון הרע, "ה' אלוהיו עימו ותרועת מלך בו" - הוא משרה שכיתו עליהם כראוי, באהבה וחיבה!

ה] לפי זה יש לפרש הפסוק הבא, שממשיך ומראה חיבתו של הקדוש ברוך לעם ישראל, שכשהוציאים ממצרים גאלם מפני שלא היה בהם לשון הרע, וכדאמרו במדרש רבה (פרשת אמור, פ' לב): בשביל ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים, ואחד מהם שלא אמרו לשון הרע, עיי"ש. ולכן זכו שגאלם בעצמו לרוב חיבתו אליהם. וכמו שכתב כאן האלשיך, וז"ל: כי רצה הקדוש ברוך הוא באהבת ה' את עמו בנו בכורו, להוציאם על ידי עצמו, כאמרו (שמות יב, יב) "ועברתי וגו'" אני ולא מלאך וכי' (מכילתא שמות יב יב). וזהו "א-ל", כלומר בעצמו "מוציאים ממצרים". עם היות כי "כתועפות ראם" שהם מלאכי השרת ושדים²³, לו יתברך. שהיה יכול להוציאם על ידם, ולא עשה כן, כי אם הוא יתברך הוציאם בעצמו, עכ"ל²⁴.

אחר שבלעם לא הצליח לקלל את ישראל, שת פניו לראות בכללות ישראל אם יש בהם מהכיתות שפגמו בדיבורם!

"וַיֵּרָא בְלַעַם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי ה' לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל וְגו' וַיֵּשֶׁת אֶל הַמְדַבֵּר פְּנָיו" (כד, א)

כתב האור החיים הקדוש, וז"ל: נתחכם בעצה רעה והוא "וישת אל המדבר פניו", פירוש לראות מה שהכעיסו במדבר אולי דרך שם שיוכל לקלל. או יתבאר לשון דיבור כדרך שפירש בזהר (ח"ג רה, ב) בפסוק "אבינו מת במדבר" לשון דיבור, והכוונה לפי שכל העשר נסיונות שניסו ישראל את המקום היו בדיבור, על ים סוף, בעגל, במתאוננים, במרגלים, בעדת קרח, מי מריבה וכי' כולם היו חוטאים בדיבור, וחשב כי בכללות ישראל שהיו נוגד פניו ימצאון רבים מכיתות המדברים ודרך שם יקלל, עכ"ל.

ומתבאר שבלעם ניסה לקטרג על ישראל בעוון זה, כי אף על פי שבמצרים ועד קבלת התורה לא דיברו לשון הרע, אבל אחר כך כן פגמו בזה, ולא ידע בלעם שכעת כל ישראל נקיים מעוון זה.

האדם מקלקל בדיבור פיו הרבה יותר מעבירות שבמעשה, ותקנתו שירבה בלימוד התורה

"כַּנְחָלִים נָטְיוּ כְּגִנַּת עֲלֵי נֶהַר כְּאֹהֲלִים נָטַע ה' פְּאֲרָזִים עָלֵי מִיַּם" (כד, ו)

בספר 'חפץ חיים' על התורה (עמ' רי"ד), הביא דברי הגמרא בברכות (טז, א): למה נסמכו אהלים לנחלים, דכתיב "כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע וגו'", לומר לך, מה נחלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה - אף אהלים מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות.

וכתב וז"ל: והנה יותר מכל, מקלקל האדם בעולם הזה על ידי כוח הדיבור, שמה שיכול לקלקל בפיו בחצי שעה על ידי דיבוריו שמעורבים בהם לשון הרע, ליצנות, רכילות ואונאת דברים וסתם דברים בטלים, לא יכול לקלקל במשך כל היום על ידי מעשה, כי למעשה צריך זמן ושהות, מה שאין כן לשון הרע האדם היא כעט סופר מהיר, ובמשך רגע אחד יכול להוציא בפיו כמאתיים תיבות. - נמצא שעל ידי כוח הדיבור, האדם מכריע את הכף חוב חלילה, ומה תקנתו? להיכנס לאוהלים לאוהלי תורה, וירבה ללמוד תורה, ולעומת מספר העוונות שבאו לו ע"י דיבוריו האסורים, יתקבצו לו מעתה חבילות של מצוות גם כן ע"י דיבורו, וכירע את כף הזכות, כי הקדוש ברוך הוא מטה כלפי חסד. ועוד בזה תועלת נשגבה, שעל ידי לימודו בתורה ילמוד גם כן לשמור את פיו, וע"כ יוצא מזה כי אוהלי התורה מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות, כמו שהנחלים מעלים את האדם מטומאה לטהרה, עכ"ל.

ב' סיפורים שסיפר מרן הגרי"ח קניבסקי זצוק"ל - בזהירות מלשון הרע ודיבורים אסורים

א] פעם אמר לי היחזון אישי זי"ע בשם החפץ חיים זי"ע שכאשר יבואו לעולם האמת וישאלו את האדם מדוע אכלת חדש יהיה לו תירוץ שהבי"ח התיך, אבל כשישאלו אותו מדוע דברת לשון הרע על זה לא יהיה לו תירוץ כי זה גם הבי"ח לא מתיר. ('שדה אחוזה' להגרש"ד הכהן פרידמן ב"ש"א, ניסח תשע"ז - עמוד תשל"ט). [ב] סיפר לי אבא [רבינו הגדול בעל 'קהלות יעקב' זצ"ל] כי היו שני בחורים הטובים ביותר בישיבה, ופעם למדו מהרש"א והיה נראה להם שאינו אומר כאן חידוש, ואמרו שמדבר כמו ילד. ובזמנו המהרש"א היה מודפס ספר בפני עצמו, הם לקחו את הספר והניחוהו בעגלה של תינוק, והובילו ונענעו את הספר כדרך שעושים לתינוק. סופם היה אחד השתגע ויצא לגמרי מדעתו, והשני התקלקל ויצא לתרבות רעה רח"ל. ('דרך שיחה' ח"ב דף תס"ג, וקונטרס 'מנחת תודה' דף ס"ו).

הודעה ובקשה לכל קוראי הגליון הנכבדים!

בס"ד אחר מלאות למעלה משנתיים מהוצאת גליונות אלו, לזכרו ולע"נ הטהורה של מר"ר מרן שה"ת מופת דורנו רשכבה"ג הגרי"ח קניבסקי זצוק"ל

אשר כולנו חייבים לו הכרת הטוב מרובה על כל מה שהאציל עלינו ברוחניות ובגשמיות, עד בלי די...

בימים אלו בס"ד אנו ממשיכים בעריכת גליונות אלו בספר מסודר, למען יעמדו ימים רבים. על כן נשמח על כל הערה או הארה על כל הגליונות בענייני לשון הרע

על סדר פרשיות השבוע, וכן עובדות והנהגות או דברי תורה ממרן שה"ת הגרי"ח קניבסקי זצוק"ל בענייני לשון הרע, ע"ס פרשיות התורה

וכן תרומות לסיוע להדפסה, יתקבלו בברכה (ניתן להפקיד לבנק פאג"י מס' 52 סניף 188 מס' חשבון 386715, ולציין המטרה)

בתודה מראש, איתמר חבשוש, מערכת 'שי"ח שפתינו' (מבית הספר 'ומשחרי ימצאוני') טל': 054-8452645 או בדוא"ל: Ci9335108@gmail.com

²² ואין לומר שכוונת הגרי"א היא כמו רש"י הנ"ל על פי המדרש תנחומא, שה' יתברך מעלים עין מעוונותיהם, כי עוון לשון הרע זה חמור יותר! ובדאי גורם שלא תשרה שכיתו עליהם, וכמו שהאר"ך החפץ חיים הנ"ל. אלא נראה לעני"ד שהגר"א הבין שהפסוק מדבר על המצב ההוא של ישראל אז, שאכן כבר לא היה בהם העוון של לשון הרע. ואילו החפץ חיים העדיף לכתוב דבריו לפי פשוטו של מקרא כרש"י, שהפסוק מדבר כללית על ישראל גם בעבר וגם בדורנו!

²³ וכמו שדרשו בגמרא בגיטין (סח, ב), וכן הוא ברש"י כאן, עיי"ש.

²⁴ אכן אחר כך בסוף הפרשה כתוב (כד, א) "וישת אל המדבר פניו", וכתב האור החיים הקדוש, שלפני הוזהר שיבדבר' הוא לשון דיבור, יש לפרש שבלעם ניסה לקטרג על ישראל בעוון זה (הבאנו לשונו בשלימות שם, עיי"ש), אכן בלעם לא ידע שכעת כל ישראל נקיים מעוון זה.